

Evaluatie herstelsteun amateurkunst 2022-2023

De opbrengsten en aandachtspunten voor de toekomst

Inhoud

Inleiding en leeswijzer	3
1 Samenvatting	5
1.1 Resultaten op de inhoudelijke aandachtsgebieden	5
1.2 Effect en bereik in de sector	6
1.3 Effect op de ondersteuning	6
1.4 Kennisdeling en verantwoording	7
1.5 Bestuurlijke afspraken 2025	7
2 Resultaten op inhoudelijke aandachtsgebieden	9
2.1 Imago en zichtbaarheid	9
2.2 Toekomstbestendig organiseren	10
2.3 Verbinding en ontmoeting	11
2.4 Versterken artistieke ontwikkeling en professionals	12
2.5 Vergroten diversiteit en inclusie	14
3 Effect en bereik in de sector	16
3.1 Aantallen in schema	16
3.2 Samenvatting en toelichting op de aantallen	17
3.3 Effect op amateurkunstgroepen	18
3.4 Brede sector	19
3.5 Aandachtspunten bereik	20
4 Effect op de ondersteuning	22
4.1 Samenwerking	22
4.2 Effect op de eigen organisatie en ondersteuning	22
4.3 Aandachtspunten versterken ondersteuning	24
5 Kennisdeling en verantwoording van de herstelsteun	27
5.1 Kennisdeling door LKCA	27
5.2 Verantwoording door de organisaties	28
6 Aanbevelingen voor bestuurlijke afspraken 2025	30
Bijlage 1 Achtergronden van de herstelsteun	33
Bijlage 2 Format evaluatie herstelsteun	34

Inleiding en leeswijzer

In 2022 stelde het ministerie van OCW ruim 2 miljoen euro beschikbaar voor herstelsteun aan amateurkunstgroepen om weer vitaler te worden na de coronaperiode. Twaalf provinciale instellingen en negen amateurkunstkoepels dienden hiervoor een plan in. In het najaar van 2022 kwamen de bedragen via het Fonds voor Cultuurparticipatie beschikbaar. LKCA maakte een analyse van de plannen en zorgde voor inhoudelijke afstemming en kennisdeling tussen de provinciale instellingen en amateurkunstkoepels. Begin 2024 leverden alle organisaties een evaluatie aan bij LKCA met de resultaten, het effect en een reflectie.

In deze rapportage geven we een samenvatting van de resultaten, effecten en reflecties met een beknopte duiding. De rapportage is ingedeeld in vijf hoofdstukken:

- 1 Resultaten op inhoudelijke aandachtsgebieden
- 2 Effect en bereik in de sector
- 3 Effect op de ondersteuning
- 4 Kennisdeling en verantwoording
- 5 Bestuurlijke afspraken 2025

In de hoofdstukken staan quotes van deelnemers en de ondersteunende organisaties. Van elk hoofdstuk geven we na deze inleiding een korte samenvatting die zo goed mogelijk de evaluaties volgt, aangevuld met een korte reflectie van LKCA en enkele aanbevelingen.

Het doel van de herstelsteun was 'het ondersteunen van de herstart en het weer vitaler maken van amateurkunstgroepen (verenigingen en anders georganiseerde/informele verbanden) en van actieve cultuurparticipatie'. In deze rapportage worden regelmatig de woorden amateurkunst en amateurkunstgroepen gebruikt. Hiermee wordt als basis het brede veld bedoeld, dus beoefening in alle uitingsvormen en verbanden. In de evaluaties hangt de concrete invulling ook af van het doel en aanbod van de aanbieders.

De twee bijlagen bevatten meer achtergrondinformatie over de herstelsteun en het format voor de evaluaties.

Samenvatting

1 Samenvatting

1.1 Resultaten op de inhoudelijke aandachtsgebieden

Het kader voor de herstelsteun gaf de provinciale steuninstellingen en amateurkunstkoepels zes inhoudelijke aandachtsgebieden mee om de amateurkunst(groepen) te versterken:

- 1 Imago en zichtbaarheid
- 2 Toekomstbestendig organiseren
- 3 Verbinding en ontmoeting
- 4 Versterken artistieke ontwikkeling
- 5 Versterken professionals/kader
- 6 Vergroten diversiteit en inclusie

In de evaluaties van alle 21 organisaties zien we een kleurrijk palet aan ontwikkelde en aangeboden activiteiten. De meeste activiteiten zijn ingezet op de eerste drie aandachtsgebieden, zoals we al constateerden in de analyse van de plannen:

Imago en zichtbaarheid

Ruim 60 activiteiten, zoals festivals, bijeenkomsten, campagneactiviteiten en media-inzet zorgden voor meer zichtbaarheid. Inventarisaties vergrootten de kennis over de sector.

Toekomstbestendig organiseren

Op het gebied van toekomstbestendig organiseren zorgden 180 workshops, cursussen en trainingen voor nieuwe handvatten, inzichten en tools.

Verbinding en ontmoeting

Meer dan 130 (netwerk)bijeenkomsten, sessies en (digitale) platforms zorgden voor meer verbinding, ontmoeting en uitwisseling. Niet alleen tussen amateurkunst(groepen), maar ook met en tussen beleidsmakers en ondersteuners.

Versterken artistieke ontwikkeling en professionals/kader

Ongeveer 40 activiteiten stimuleerden artistieke ontwikkeling en versterkten professionals. Dit gebeurde vooral door koepels, maar ook enkele provinciale instellingen, met sessies, trainingen en themagroepen of 'cafés'.

Vergroten diversiteit en inclusie

Acht organisaties zetten expliciet in op het vergroten van diversiteit en/of inclusie. Bijna alle organisaties stimuleerden het bereiken van bredere doelgroepen. Twee provinciale instellingen deden inventarisaties naar informele amateurkunstgroepen.

Reflectie en aanbevelingen

Het aanbod aan activiteiten was groot en divers, waarbij organisaties zowel bestaand als nieuw aanbod gebruikten. Het valt op dat sommige activiteiten, zoals workshops, door meerdere partijen werden aangeboden, waarbij er sprake kon zijn van overlap of onhelderheid bij wie je moest zijn. Hoewel dit minder terug was te zien in de activiteiten, werd het belang van kunstprofessionals en artistiek begeleiders wel benoemd. Zes podiumkoepels en twee

provinciale instellingen uitten expliciet de zorg dat hieraan een tekort is.

- Het is waardevol voor de sector om goed uit te wisselen over bestaand en nieuw aanbod. Organisaties kunnen veel van elkaar leren op het gebied van workshops, trainingen, tools, nieuwe ontmoetingsvormen en digitale platforms.
- Een helderder rolverdeling en betere afstemming in het aanbod tussen provinciale instellingen en koepelorganisaties (en andere ondersteuners) kan winst opleveren, bijvoorbeeld over wie zich vooral richt op artistieke ontwikkeling en wie op cursussen voor besturen.
- Om de versterking en ontwikkeling van de amateurkunst te stimuleren zijn voldoende artistieke professionals en aanbieders van trainingen nodig. Het is belangrijk om dit met de organisaties in het veld en opleidingen te monitoren en waar nodig te versterken.

1.2 Effect en bereik in de sector

Ruim 350 bijeenkomsten, workshops en andere activiteiten bereikten in totaal ruim 8500 deelnemers, 1200 amateurkunstgroepen en 160 gemeenten. Samen met verhalen en quotes van deelnemers geeft het een indicatie dat amateurkunstgroepen, artistieke begeleiders, lokale ondersteuners en andere doelgroepen op weg zijn geholpen met nieuwe ideeën, kennis en tools. Veel organisaties zochten de samenwerking met nieuwe partijen op, wat ervoor zorgde dat meer organisaties zich hebben ingezet voor de amateurkunst en dat meer (doel)groepen in de amateurkunst zijn bereikt. Partijen benoemden wel dat dit tijd kost en dat het soms ook als lastig werd ervaren om amateurkunstgroepen te bereiken.

Reflectie en aanbevelingen

Het valt positief op dat nieuwe verbindingen zijn ontstaan met de amateurkunstgroepen, ook tussen lokale beleidsmakers en de amateurkunst. Het is nu nog niet te meten wat de effecten zijn op de langere termijn en ook is nog niet duidelijk in hoeverre nieuw betrokken partijen blijvend mee zullen doen. Daarnaast werd in meerdere evaluaties het belang genoemd van het bereiken van (nog) bredere doelgroepen.

- Het verdient de aanbeveling om te kijken hoe de opbrengsten op de langere termijn gemiddeld of gemeten kunnen worden en welke indicatoren daarvoor zinvol zijn. Wellicht liggen er mogelijkheden in de VerenigingsMonitor om de effecten van ondersteuning in kaart te brengen en kunnen ondersteunende organisaties samen optrekken in monitoring.
- Het bereiken van bredere doelgroepen en beter aansluiten bij informele groepen noemen organisaties als aandachtspunt. Dit is zichtbaar nog een zoektocht. De inventarisaties naar informele groepen in Limburg en Utrecht en andere initiatieven in de sector zijn waardevolle input om gezamenlijk verder te werken aan dit onderwerp. Daarnaast is aandacht nodig voor het vergroten van diversiteit & inclusie als breder thema.

1.3 Effect op de ondersteuning

De herstelsteun gaf een flinke impuls aan de amateurkunstondersteuning lokaal en provinciaal en aan de landelijke disciplineondersteuning. Het versterkte de rol en zichtbaarheid van de provinciale instellingen en koepelorganisaties in hun gebied of sector en bracht veel nieuwe samenwerkingen tot stand. De evaluaties laten ook duidelijk zien dat er flinke verschillen zijn tussen provinciale instellingen in de rol die de instellingen hebben vanuit de provinciale opdracht. Ook tussen amateurkunstkoepels zijn grote verschillen in doel, omvang en vorm van

kunstbeoefening. Alle benoemen de winst van het in kunnen zetten van professionele en betaalde krachten.

Reflectie en aanbevelingen

Alle organisaties bepleiten het belang van een structurele ondersteuning en continuïteit. Dat geeft mogelijkheden voor een langetermijninzet en kan ook de slagkracht (en kostenefficiëntie) flink vergroten, doordat organisaties met medewerkers een duurzame arbeidsrelatie kunnen aangaan.

- Voor een sterke, duurzame ondersteuning is continuïteit en blijvende aandacht vanuit de overheden nodig. Goede afspraken, doorgaande ondersteuning en een goede afstemming en uitwisseling tussen verschillende ondersteuningslagen zijn daarvoor van belang.

1.4 Kennisdeling en verantwoording

LKCA faciliteerde en stimuleerde in het traject van de herstelsteun kennisdeling en samenwerking met een analyse van de plannen, vier uitwisselingsbijeenkomsten en een Teams-omgeving. De organisaties beoordeelden de mogelijkheden om van elkaar te leren als (zeer) waardevol. In de evaluaties gaven de organisaties ook een beknopte verantwoording van de inzet van de middelen en menskracht en het hanteren van de Fair Practice Code, de Code Diversiteit & Inclusie en de Governance Code Cultuur.

Reflectie en aanbevelingen

Het kennisnetwerk van provinciale organisaties en koepels is verstevigd en de organisaties benoemen de waarde voor hun werk in de praktijk. Met hun bijdragen kan de waarde nog verder vergroot worden.

- Voor een brede, toegankelijke ondersteuningsstructuur is sectorbrede ondersteuning, samenwerking en kennisdeling nodig. Dit vraagt om een goede basisondersteuning in alle provincies en disciplines. Dit is een uitdaging in de pilotregeling in 2024, doordat aanvragen zijn afgevallen door het bereikte budgetlimiet.

1.5 Bestuurlijke afspraken 2025

Aan de organisaties is de vraag gesteld: 'Wat zou er absoluut in het Nationaal Akkoord Amateurkunst terecht moeten komen in 2025?'. We vatten de suggesties in vier hoofdpunten samen, die aansluiten bij de aanbevelingen hierboven.

- 1 Amateurkunstbeoefening heeft als een vanzelfsprekende waarde voor mens en samenleving een plek in het akkoord.
- 2 Een gezonde amateurkunstsector heeft een structurele, toekomstbestendige ondersteuning nodig in alle provincies en disciplines vanuit een langetermijnvisie.
- 3 Een krachtige, efficiënte ondersteuning vraagt om een heldere rol- en taakverdeling en om kennisdeling en samenwerking.
- 4 Toegankelijke en vitale ondersteuning vraagt om nauwe aansluiting bij en meebewegen met het culturele veld.

Resultaten op inhoudelijke aandachtsgebieden

2 Resultaten op inhoudelijke aandachtsgebieden

De provinciale organisaties en koepelorganisaties voerden hun plannen en activiteiten uit op basis van kaders. Onderdeel van die kaders waren zes inhoudelijke aandachtsgebieden. In de evaluaties gaven de organisaties voor elk aandachtsgebied de belangrijkste resultaten weer. We geven een impressie per aandachtsgebied, waarbij we versterken artistieke ontwikkeling en versterken professionals/kader hebben samengenomen. Een samenvatting van de aantallen is te vinden in hoofdstuk 2.

2.1 Imago en zichtbaarheid

Alle organisaties gaven wel in een bepaalde vorm aandacht aan het versterken van imago en zichtbaarheid. Een deel daarvan (10 provinciale instellingen en 5 koepelorganisaties) deed dat met activiteiten die als doel hadden om het imago en de zichtbaarheid van amateurkunst(groepen) en de sector naar buiten te verbeteren. De anderen deden dat bijvoorbeeld door de groepen zelf te ondersteunen om zich zichtbaar te maken (5), door regelingen (2), door meer inzicht in de sector te realiseren via inventarisaties (7) of door te werken aan de eigen zichtbaarheid in hun werkgebied of achterban (5).

Activiteiten die amateurkunst(groepen) beter zichtbaar maken

Verschillende activiteiten waren erop gericht om de amateurkunst als geheel beter zichtbaar te maken. Dit gebeurde op verschillende manieren. Vijf provinciale instellingen en zeven koepels organiseerden festivals of amateurkunstsdagen, wat naast ontmoeting en inspiratie ook leidde tot zichtbaarheid. In Gelderland droegen vier kick-off bijeenkomsten en een crowdfunding-campagne in het programma 'Meedoen is de kunst' bij aan meer zichtbaarheid. NOVA zorgde met zichtbaarheidsactiviteiten voor ledenaanwas in de noordelijke regio's. In drie provinciale instellingen besteedde de regionale omroep aandacht aan (de impuls voor) amateurkunst of waren er gesprekken om dat in de toekomst te doen.

De organisaties lieten ook op andere manieren mooie en interessante vormen van kunstbeoefening zien. Koornetwerk Nederland maakte een podcastserie 'Een en al koor' die thema's en doelgroepen uit de hele koorsector belichtte. Kunstloc Brabant liet met een kalender/bureau-legger inspirerende voorbeelden zien van amateurkunstgroepen. Met het uitroepen van 'de vaandeldrager voor de amateurkunst' zette Almere tijdens de dag van de amateurkunst een speciale amateurkunstgroep in het zonnetje.

Zeven provincies werkten met inventarisaties om zelf meer zicht te krijgen op de amateurkunst in hun provincie. Dit gebeurde deels bij provincies waar een tijdlang minder is ingezet op amateurkunst, zoals Zeeland en Zuid-Holland (online dashboard Cultureel Zuid-Holland in kaart), terwijl Utrecht en Limburg gericht inventariseerden om de informele vormen van amateurkunst meer in beeld te krijgen.

Activiteiten die amateurkunst(groepen) helpen zichzelf beter zichtbaar te maken

Daarnaast organiseerden vijf provinciale organisaties en drie koepels activiteiten om amateurkunst(groepen) te helpen zichzelf meer zichtbaar te maken en aan hun imago te werken. Dit gebeurde bijvoorbeeld door het opleiden van trainers voor workshops branding (Limburg) en

door workshops storytelling (Overijssel, Utrecht, Koornetwerk). Online platforms hielpen amateurkunstgroepen en cultuuraanbieders om zichzelf meer zichtbaar te maken en elkaar te vinden (bv. KultuurCentrale in Groningen en het Amateurkunstloket in Drenthe).

Workshop storytelling Deventer: ‘Wat we heel goed vonden, waren de toepasbaarheid en de voorbeelden die tijdens de presentatie naar voren kwamen. Die kennis gaan we zeker verspreiden.’

Tot slot maakten de meeste organisaties met hun activiteiten ook zichzelf beter zichtbaar in hun provincie of bij hun leden of achterban. Drie koepels (Circuspunt, FFGN en Danslink) werkten in sessies ook aan hun eigen positie en branding.

Festivals en bijeenkomsten, campagneactiviteiten, het laten zien van inspirerende voorbeelden en inzet van media zoals een podcast zorgden voor meer zichtbaarheid van de amateurkunst en van amateurkunstgroepen. Workshops en online platforms ondersteunden amateurkunstgroepen om zichzelf beter zichtbaar te maken. De provinciale instellingen en koepels haalden veel kennis over de sector op en werden zelf veel zichtbaarder.

2.2 Toekomstbestendig organiseren

In dit aandachtsgebied ging het om het vitaler en meer toekomstbestendig maken van amateurkunstorganisaties. Behalve verenigingen hebben we het dan ook over informele groepen, online communities en andere amateurkunstorganisaties zoals de koepels zelf. Het aandachtsgebied is breed en er zijn dan ook de meeste activiteiten voor georganiseerd. Verspreid over Nederland en de disciplines boden alle organisaties ongeveer 180 workshops, cursussen en trainingen aan om amateurkunstgroepen te versterken. Dit varieerde van (samen slim) ledenwerving en effectief besturen tot fondsenwerving en financiën. Daarnaast boden vijf organisaties twaalf intensievere trajecten procesbegeleiding aan.

Er waren ook bredere bijeenkomsten en verdiepende gesprekken. In Friesland is daarvoor het Mienskipsspel ontwikkeld en getest. Rijnbrink bood een webinar aan over de toekomst van amateurkunst met ruim 300 deelnemers.

Limburg: ‘De deelnemers aan de workshops en cursus Samen Slim Deelnemers Werven hebben allemaal een plan op maat ontwikkeld voor het werven van vrijwilligers of leden en deze plannen zijn al (deels) uitgevoerd.’

Regio IJmond: ‘Tijdens een vruchtbare training over financieringen is er kennis uitgewisseld over verborgen lokale fondsen en contactpersonen die door de amateurkunstgroepen konden worden benaderd.’

Kruisbestuivingen en nieuwe initiatieven

We zien in de evaluaties ook een paar interessante kruisbestuivingen tussen ondersteunende organisaties. In elk geval drie provinciale instellingen noemden de Toekomstscan die Kunstloc ontwikkelde en vier provincies maakten gebruik van het aanbod ‘de bloeiende vereniging’ van de KNMO. Ook boden organisaties coaching op maat (of vouchers daarvoor) aan. Een paar provinciale instellingen noemden daarbij de Sesam Academie en Rabo ClubSupport. Koepels

gebruikten ook eerder ontwikkelde trainingen, zoals Samen Slim deelnemers werven (LKCA) en Storytelling (Koornetwerk). Er kwamen ook enkele nieuwe, digitale producten, zoals een leertraject voor zakelijk leider en een online tutorial voor fondsenwerving in Groningen. Opvallend bij dit aandachtsgebied is dat verschillende organisaties het aantal workshops en trainingen dat ze wilden aanbieden van tevoren hoger inschatten dan uiteindelijk gerealiseerd. Dat had soms te maken met een (te) optimistische kijk op de tijd die de organisatie kostte of met de verwachte belangstelling. In andere gevallen stelden organisaties prioriteiten bij naar bijvoorbeeld bredere bijeenkomsten of vroeg het meer tijd dan gedacht om de sector in kaart te brengen na een paar jaren niet voor amateurkunst te hebben gewerkt.

Zo'n 200 workshops, cursussen en trainingen droegen bij aan de versterking en het meer toekomstbestendig maken van amateurkunstgroepen. Ondanks dat verwachtingen van tevoren soms hoger waren, is dat een flink aantal. Daarbij gebruikten organisaties zowel bestaand aanbod als enkele nieuwe initiatieven en werkten zij ook samen met andere aanbieders en ondersteuners.

2.3 Verbinding en ontmoeting

Alle koepelorganisaties en provinciale instellingen hebben zich ingezet voor het stimuleren en faciliteren van verbinding en ontmoeting. Met een geschatte 130 activiteiten is het teveel om allemaal te noemen. We lichten een paar vormen uit.

Bijeenkomsten

Bijeenkomsten, workshops en sessies werden het meest georganiseerd: van lokale en provinciale bijeenkomsten tot landelijke disciplinegerichte bijeenkomsten gericht op de beoefenaars. De organisaties organiseerden ook bijeenkomsten voor lokale ondersteuners (cultuurcoaches, cultuurmakelaars e.d.) en beleidsmakers en voor de ontmoeting tussen beleidsmakers en het werkveld. Het aanbod maakte de verschillen tussen de rollen en opdrachten van provinciale instellingen goed zichtbaar. Noord-Brabant, Drenthe, Overijssel en Flevoland zetten sterk in op de contacten en versterking van lokale ondersteuners en beleidsmakers, terwijl Limburg, Friesland en Zeeland zich veel meer richtten op de amateurkunst en het cultuurveld zelf.

Cultuurkwadraat: 'Bij de bijeenkomst zagen amateurkunstverenigingen voor het eerst beleidsmedewerkers van hun gemeenten. Zij verkenden gezamenlijk hoe amateurkunst op duurzame wijze de gezondheid, welzijn en welvaart kan bevorderen.'

Duurzame netwerken

Een aantal organisaties benoemde de wens voor meer duurzame netwerken. In Groningen waren de Cultuurplatforms een belangrijke schakel in de culturele verbindingen die de provincie ook buiten de herstelgeldten om stimuleerde. Drenthe en Limburg betrokken amateurkunstgroepen met werkgroepen en klankbordgroepen. Ook de koepels hadden aandacht voor duurzame netwerken en samenwerking. Er kwam een nieuwe stichting (Visie Amateurtheater) voor de versterking van het brede theaterveld, Koornetwerk Nederland faciliteerde een netwerk voor professionele koren en in de folklore werkten FFGN en Stichting Levende Folklore steeds nauwer samen.

LKCA stelde in de analyse van de plannen (LKCA, 2022) al de vraag hoe duurzaam netwerken

en platforms kunnen zijn. Dit is een aandachtspunt. Noord-Holland benoemde dat de bijeenkomsten nog pril zijn en dat continuïteit nodig is om netwerken duurzaam te kunnen laten zijn. Kunst & Cultuur gaf met het [onderzoeksrapport 'Noaberschap & \(gain\) kunst'](#) inzicht in een visie op de infrastructuur voor de versterking van amateurkunst in Drenthe.

Danslink: 'Ontmoeting tussen dansleiding en/of bestuurders is waardevol, iedereen draagt bij aan het voortbestaan van deze culturele sector en we hebben elkaar nodig.'

Digitale ontmoeting

Naast de fysieke bijeenkomsten en netwerken boden vijf organisaties digitale ontmoeting en platforms, bijvoorbeeld de digitale platforms in Groningen en Flevoland. Ook STIDOC ontwikkelde als textielkoepel met de herstelgelden een digitale ontmoetingsplek. Dit gaf nieuwe mogelijkheden om bestaande, maar ook nieuwe doelgroepen te verbinden.

Enkele organisaties stimuleerden ontmoetingen met nieuwe of specifieke doelgroepen. Dit komt terug bij 'diversiteit en inclusie'.

STIDOC: 'De Communities maken het mogelijk om verbinding met anderen te maken, elkaar uit te dagen zich te ontwikkelen en over en weer elkaar te inspireren. Jong ontmoet oud, ambacht ontmoet kunst, verschillende culturen ontmoeten elkaar, techniek uitwisseling leidt tot fusie in de resultaten. In de ontmoeting zit de groei, ook online.'

Met bijeenkomsten, sessies en (digitale) platforms zorgden de organisaties op veel manieren voor verbinding, ontmoeting en uitwisseling, zowel tussen amateurkunstgroepen, ondersteuners als beleidsmakers en onderling. Daarnaast werkten zij aan duurzame netwerken en sterkere samenwerking tussen organisaties en versterkte een aantal organisaties hun visie op de sector en de ondersteuning daarvan.

2.4 Versterken artistieke ontwikkeling en professionals

Niet alle organisaties zetten in op het versterken van de artistieke ontwikkeling van amateurkunst(groepen) of op het versterken van kunstprofessionals (docenten, regisseurs en andere artistiek begeleiders). In de Analyse van de plannen (LKCA, 2022) is constateerden we dat op deze twee aandachtsgebieden minder activiteiten werden aangekondigd. Dat is ook terug te zien in de resultaten.

Artistieke ontwikkeling

De meeste provinciale instellingen richtten zich niet op artistieke ontwikkeling. Zes koepels en drie provinciale instellingen deden dat wel. Rijnbrink gaf aan dat in Overijssel bij ruim 15 verenigingen artistieke ondersteuning is geweest door kunstprofessionals. Gelderland zette ook mooie stappen en bepleitte aandacht voor jonge makers.

Zes amateurkunstkoepels werkten aan artistieke ontwikkeling van amateurkunstgroepen. Circuspunt, Danslink en Fotobond ontwikkelden hierop het meest expliciet activiteiten en benoemden resultaten, zoals sessies, themagroepen en video's op het gebied van artistieke vaardigheden. Bij Koornetwerk was het onderdeel van twee Koornet Werkdagen die voor de brede

sector georganiseerd zijn en richtte een kwartiermaker jeugd zich op het bevorderen van jeugdkoren.

Popkoor Overijssel: 'Wij vonden iemand die ons veel vrijer kan laten zingen en bewegen. We gaan nog verder met de docent, in 2024 zijn nog vier bijeenkomsten.'

Versterken kunstprofessionals

Zes koepels en twee provinciale organisaties organiseerden activiteiten gericht op het versterken van artistieke professionals. Van de provinciale instellingen was Friesland daar het meest expliciet in. De enige andere provinciale organisatie was Cultuur Oost met een makerssymposium.

Bij de koepelorganisaties waren de kunstprofessionals nadrukkelijker in beeld. Daar viel ook het 'middenkader' onder: artistiek begeleiders en docenten die deels uit de sector zelf komen en geen HBO kunstvakopleiding hebben en die met een andere opleiding of training belangrijk zijn voor de amateurkunst. Danslink organiseerde een 'middenkaderopleiding' voor dansleiders internationale dans. Circuspunt zag het als haar speerpunt om te zorgen voor genoeg goede en gekwalificeerde docenten. Met een eigen docententraining en aanvullende modules trainden zij 70 circusmakers. KNMO bood ook workshops voor kunstprofessionals. Koornetwerk zette zich sectorbreed in aan de 'ketentafel' van Platform ACCT voor Fair Practice.

Provinciale organisaties en koepels onderschreven het belang van goede kunstprofessionals en artistiek begeleiders. Zes podiumkoepels en twee provinciale instellingen vroegen expliciet aandacht voor een dreigend (of al aanwezig) tekort.

Keunstwurk: 'Dankzij het project Revitalisering Amateurkunst hebben we een boost kunnen geven aan de dirigentencafé's, regisseursbijeenkomsten en het educatiecafé.'

KNMO: 'Het was uniek dat we deze topdocenten hebben kunnen beluisteren en met ze aan het werk mogen gaan. Dit geeft mijn kader veel inspiratie en bij onze leden die erbij waren, gingen de ogen nog verder open. Wij kunnen weer wat jaren hierop voortborduren.'

Andere professionals

Met name de provinciale organisaties organiseerden ook activiteiten voor andere professionals. Zeven provinciale organisaties hadden aanbod voor versterking van lokale ondersteuners en vijf organisaties hadden aanbod voor beleidsmedewerkers. Enkele organisaties constateerden dat er te weinig professionals waren die trainingen en workshops aanboden.

De koepels hadden duidelijk aandacht voor het belang van artistieke ontwikkeling en van goed artistiek kader. Het merendeel zette daarop in met opleiding en training van artistiek kader. Ook enkele provinciale instellingen organiseerden activiteiten voor artistieke ontwikkeling of professionals. Zowel koepels als provinciale instellingen benoemden het belang van professionals en de zorgen om een tekort hieraan. Koornetwerk Nederland zette zich sectorbreed in voor Fair Practice.

2.5 Vergroten diversiteit en inclusie

De meeste organisaties waren zich bewust van de grote diversiteit aan amateurkunstbeoefening. In het kader van de herstelgelden organiseerden vijf provinciale instellingen en drie koepels activiteiten met als doel om de diversiteit en/of inclusie te vergroten of om aandacht te geven aan het onderwerp. Het Huis voor de Kunsten organiseerde in juni 2023 in samenwerking met Stichting Klankkleur Limburg een provinciale bijeenkomst 'Cultuur Inclusief'. De bijeenkomst stond in het teken van diversiteit, gelijkwaardigheid en inclusie in de cultuur- en erfgoedsector. Een keynote, workshops en optredens gaven de deelnemers inspiratie, handvatten en voorbeelden.

Andere activiteiten waren een workshop door Keunstwurk, een Fieldlab door ZIMIHC en vier projecten met nieuwkomers door Cultuur Oost. Bij de koepels maakte KNMO een begin om inclusie bij muziekverenigingen te vergroten en organiseerde Danslink een workshop voor slechtzienden.

Danslink: 'Het was heel goed om te ervaren hoe het is om te dansen als je slechtziend bent. Ik geef zelf ook les aan mensen met een visuele beperking, dus deze workshop was heel inspirerend.'

Bredere doelgroepen en informele groepen

Bijna alle organisaties gaven aandacht aan het bereiken van meer verschillende of nieuwe doelgroepen en/of informele groepen. Dit is meestal niet de eerste associatie met het thema 'diversiteit en inclusie', maar hangt wel samen met de grote diversiteit in de sector. In de kaders voor de herstelsteun was het bereiken van de brede sector ook onderdeel van dit aandachtsgebied. Een paar voorbeelden van activiteiten: Kunstgebouw en Koornetwerk Nederland wilden jongeren en jeugd beter bereiken en betrekken. Friesland bracht verbinding tussen jonge makers en het amateurkunstveld tot stand en Koornetwerk richtte zich op jeugd en zingen. In Gelderland waren tien PO-scholen actief betrokken. Bij 'brede sector' gaan we nog uitgebreider in op hoeverre men vond dat ze de brede sector hebben bereikt.

Organisaties zijn zich bewust van de breedte van de sector en het belang dat amateurkunstgroepen oog hebben voor de grote diversiteit aan beoefenaars en inclusie. Een aantal zette expliciet in op het vergroten van diversiteit en/of inclusie met Fieldlabs, workshops of projecten, bijvoorbeeld met nieuwkomers. Utrecht en Limburg deden een inventarisatie naar de ondersteuningsbehoefte van informele amateurkunstgroepen.

Effect en bereik in de sector

3 Effect en bereik in de sector

Het doel van de herstelsteun was om amateurkunstgroepen weer vitaler te maken na de coronaperiode. In de evaluaties vroegen we de organisaties naar het effect en het bereik van de activiteiten, met de geschatte aantallen.

3.1 Aantallen in schema

	provinciale instellingen		koepels		totaal
	aantal in- stellingen	aantal activiteiten	aantal koepels	aantal activiteiten	aantal activiteiten
Soort activiteiten					
(netwerk)bijeenkomsten	12	72	9	65	137
workshops / sessies	12	73	9	61	134
cursussen/trainingen	8	24	7	16	40
procesbegeleidingen	3	10	2	2	12
festivals / dagen	5	9	7	15	24
digitale platforms	3	4	1	1	5
regelingen / campagnes	4	5	1	1	6
	provinciale instellingen		koepels		totaal
	aantal in- stellingen	aantal deelnemers	aantal koepels	aantal deelnemers	aantal deelnemers
Deelnemers aan activiteiten					
deelnemers (totaal)	12	5100	9	3500	8600
amateurkunstgroepen	12	990	9	250	1240
gemeenten direct / indirect	10	100 / 60	-		160
beleidsmedewerkers gemeenten	4	(60)	-		a)
lokale ondersteuners	10	(20)	-		a)
artistieke professionals	4		6 / 9	(70)	a)
	provinciale instellingen		koepels		
	aantal in- stellingen	aantal activiteiten	aantal koepels	aantal activiteiten	
Activiteiten aandachtsgebieden					
imago / zichtbaarheid	10 / 12	45	5 / 9	20	b)
toekomstbestendig organiseren	12	95	9	50	
verbinding en ontmoeting	12	75	9	60	
artistieke ontw. / professionals	3 / 2	3 / 5	6 / 6	16 / 13	c)
d&i / verbreden, informeel	5 / 10	8 / 10	3 / 9	3 / 10	d)

Het soort activiteiten was zeer divers. Omdat de vraagstelling en gevraagde verantwoording beknopt was, zijn de aantallen op verschillende manieren beschreven. De ene organisatie was daarin concreter dan de andere. De aantallen zijn daarom een schatting die wel een waardevolle inkijk geven. Bovenstaande tabel het aantal activiteiten en deelnemers zien. Bij de aandachtsgebieden staat een schatting van de activiteiten per aandachtsgebied. Omdat een activiteit over meerdere aandachtsgebieden kan gaan, is het totaal aantal hier wat hoger dan bij 'soort activiteiten'. In de kolommen 'aantal instellingen' en 'aantal koepels' staat het aantal organisaties dat de activiteit aanbood.

3.2 Samenvatting en toelichting op de aantallen

In totaal waren er ruim **350 activiteiten**, waarvan zo'n 55% werd georganiseerd door de provinciale organisaties en 45% door de amateurkunstkoepels. Zoals in hoofdstuk 1 is te lezen, zijn de activiteiten in doel, inhoud en omvang zeer verschillend.

Opgeteld namen naar schatting ruim **8500 mensen** deel aan de verschillende activiteiten, waarvan ruim 5000 via de provinciale instellingen en 3500 via de koepels. Het ging dan om deelnemers aan alle activiteiten van (online) bijeenkomsten en workshops tot festivals. Het was mogelijk dat mensen aan meerdere activiteiten deelnamen en dat het aantal unieke deelnemers lager lag. Soms werden speciale groepen deelnemers benoemd, bijvoorbeeld kinderen (Cultuur Oost), jonge makers en nieuwkomers. Enkele organisaties gaven ook websitebezoek of downloads weer. Dat is niet meegerekend.

Zo'n **1200 amateurkunstgroepen** waren betrokken of namen deel aan de activiteiten. Dit waren in het overgrote deel verenigingen (meer dan 1000), soms groepen of organisaties. Daarmee zou ongeveer 10% van het totaal ingeschreven verenigingen (11.000) bereikt kunnen zijn. Ook hier konden verenigingen echter dubbel zijn meegerekend, als een vereniging aan meerdere activiteiten heeft deelgenomen.

Tien provinciale organisaties werkten samen met of bereikten gemeenten. Ongeveer **100 gemeenten** waren actief betrokken en nog eens 60 indirect.

Verdeling over de aandachtsgebieden

In het schema geven we ook een schatting van de verdeling over de inhoudelijke aandachtsgebieden. Alle organisaties ontwikkelden activiteiten en voerden deze uit op de aandachtsgebieden 'toekomstbestendig organiseren' en 'verbinding en ontmoeting'. Bij de andere aandachtsgebieden is een toelichting op de aantallen nodig.

Toelichting

- a Een toelichting is wenselijk bij een paar specifieke groepen deelnemers. Voor beleidsmedewerkers van gemeenten, lokale ondersteuners of kunstprofessionals was een totaalschatting van de deelnemers niet mogelijk. Een aantal organisaties bood wel activiteiten aan voor (ook) deze doelgroepen, maar noemde geen aantallen. Enkele organisaties waren wel specifiek: Kunstloc bereikte alleen al in de Creatieve sessies 60 beleidsmedewerkers uit 40 gemeenten en Circuspunt versterkte 70 circusprofessionals in trainingen en sessies.
- b Tien provinciale instellingen en vijf koepelorganisaties organiseerden activiteiten om het

imago en de zichtbaarheid van amateurkunst(groepen) en de sector naar buiten te verbeteren. De anderen droegen op een andere manier bij aan zichtbaarheid: door groepen zelf te versterken (5), door regelingen (2), door meer inzicht in de sector te realiseren via inventarisaties (7) of door te werken aan de eigen zichtbaarheid in hun werkgebied of achterban (5).

- c Drie provinciale organisaties en zes koepels organiseerden aanbod voor artistieke ontwikkeling. Twee provinciale organisaties en zes koepels hadden aanbod voor het versterken van artistieke professionals. Daarnaast was het aanbod van zeven provinciale organisaties (ook) gericht op lokale ondersteuners en beleidsmedewerkers.
- d Vijf provinciale instellingen en drie koepels zetten expliciet met activiteiten in op grotere diversiteit en/of inclusie. Daarnaast gaven bijna alle organisaties aandacht aan het bereiken van meer verschillende of nieuwe doelgroepen en/of informele groepen.

Ruim 8500 deelnemers, 1200 amateurkunstgroepen en 160 gemeenten zijn bereikt met ongeveer 350 activiteiten. Het geeft een indicatie van de directe output van de herstelsteun. Het daadwerkelijke bereik is waarschijnlijk nog veel groter als je in aanmerking neemt dat via de deelnemers en vertegenwoordigers van verenigingen ook nog leden en artistiek begeleiders zijn bereikt.

ZIMIHC: 'Dat brengt het totaal van directe deelnemers op 205. Daarmee bereiken we echter ook de (leden)populatie achter de deelnemers, die veel groter is.'

3.3 Effect op amateurkunstgroepen

Elke organisatie gaf een korte reflectie van hoe de activiteiten amateurkunstgroepen (en andere doelgroepen) hielpen bij uitdagingen en bij het vitaler worden.

Zowel de provinciale instellingen als de koepels zagen de grootste effecten op het gebied van *imago en zichtbaarheid* (7 provinciale instellingen + 4 koepels), *toekomstbestendig organiseren* (10 + 6) en *verbinding en ontmoeting* (5 + 5). Effecten op *artistieke ontwikkeling en professionals* en *diversiteit en inclusie* worden nog veel minder genoemd (1 + 2 en 3 + 0).

De activiteiten droegen hieraan bij door bijvoorbeeld handvatten, tools en inzicht te geven. Er ontstonden waardevolle samenwerkingen en nieuwe verbindingen of organisaties stemden het aanbod af op een inventarisatie of behoeftepeiling.

Voor een deel bleven de opsommingen nog algemeen. Een paar organisaties deden een evaluatie onder deelnemers en deelden bijvoorbeeld een waarderingscijfer, maar de meeste hadden of benoemden die gegevens nog niet. Zoals een van de organisaties zei: 'In hoeverre het aanbod resulteert in toekomstbestendiger amateurkunstverenigingen is op korte termijn niet direct 'te meten'. Wel zien we enthousiasme over de lokale ondersteuning en over het aange-reikte instrumentarium.'

Voorbeelden van waarde voor deelnemers

De meeste organisaties gaven quotes van deelnemers uit evaluaties of reacties over wat de activiteiten hen heeft gebracht. In hoofdstuk 1 noemen we verschillende. Uit de quotes bleek hoe deelnemers vooral organisatorische ondersteuning en inspiratie vonden en dat ze gebaat waren bij trainingen en workshops die effect hadden op zichtbaarheid, ledenaanwas, ontmoeting en financiën. Een aantal uitspraken ging over artistieke of inhoudelijke versterking en ontwikkeling, maar dit was een stuk minder dan de andere gebieden.

Het beeld dat oprees was dat deelnemers (verenigingsbestuurders en anderen) zijn 'aangezet' met nieuwe ideeën, inzichten en tools. Het gaf ze de energie en motivatie om te bouwen aan hun amateurkunstgroep, het leverde vitaliteit en er zijn nieuwe initiatieven (ook van makers) uit ontstaan voor nieuwe deelnemers.

Vraag in de evaluatie was of men 'enkele concrete voorbeelden kon noemen van amateurkunstgroepen en wat het hun heeft opgeleverd (als mogelijk met een concrete uiting of citaat)'. De focus in de reacties lag op de citaten, niet op de voorbeelden. Mogelijk kwam dit door de context van de evaluatie of de vraagstelling, of doordat er daadwerkelijk nog weinig concrete voorbeelden zijn. Het is goed om bij vervolgtrajecten nog meer aandacht te besteden aan concrete inspirerende of leerzame voorbeelden. De bureaulegger van Kunstloc is een mooi voorbeeld hoe je voorbeelden van amateurkunstgroepen kunt uitlichten in de toekomst.

3.4 Brede sector

In de kaders voor herstelsteun was een van de uitgangspunten dat organisaties zich ervoor inzetten om 'de brede sector' te bereiken. Dit was ook onderdeel van het aandachtsgebied *diversiteit en inclusie*. In de evaluatie is gevraagd in hoeverre dat is gelukt, gezien vanuit het werkgebied van de organisatie.

De meeste provinciale instellingen (8 van de 12) gingen in hun reflectie in op in hoeverre ze de verschillende disciplines hebben bereikt (de amateurkunstgroepen en in sommige gevallen de artistieke begeleiders). Sommige gaven aan een deel van de disciplines te hebben bereikt, andere juist het merendeel. Daarnaast benoemden vijf instellingen de breedte van de lokale en regionale ondersteuners en instellingen waar ze mee samenwerkten. Vier organisaties gingen in op de leeftijd (met name jongeren) en zes besteedden aandacht aan informele groepen en in hoeverre ze die goed hebben bereikt (3) of nog beter willen bereiken (ook 3). Voor provinciale instellingen die zich na een langere periode weer voor het eerst op het amateurkunstveld richtten, was opbouwen van het netwerk al een belangrijke eerste stap.

Voor de koepels waren andere onderwerpen van belang in hun reflectie. Zeven van de negen koepels gingen in op de groepen en beoefenaars in de eigen discipline en in hoeverre ze naast de directe leden en verenigingen ook andere groepen en vormen bereikt hebben. Vijf gaven aan hierin stappen te hebben gezet en twee dat dit nog minder goed is gelukt. Ze gaven een paar concrete voorbeelden van activiteiten, zoals een podcast, festival of inspiratiedagen, die breed toegankelijk waren.

Als tweede aandachtspunt noemden alle koepels hoe ze gewerkt hebben aan het verbreden van hun sector door nieuwe samenwerkingen. De drie beeldende koepels gingen nieuwe samenwerkingen aan met (lokale) bibliotheken, musea en buurthuizen. Andere werkten samen met professionele ensembles of met andere binnen dezelfde discipline werkende organisaties of clubs. Binnen theater zette LOST een nieuwe stichting op voor het brede theaterveld.

Voor zowel koepels als provinciale organisaties was het bereiken van een bredere doelgroep een belangrijk aandachtspunt. Zij gebruikten hiervoor verschillende termen: cultuurmakers, culturele groepen in hun lokale omgeving, informele groepen en non-formals. Men was zich ervan bewust dat de sector breder is dan de eigen leden of achterban en de formele verenigingen

en had ook de ambitie van waarde te zijn voor die bredere sector. Voor een deel wilden de organisaties dat doen door bestaande activiteiten nog breder in te zetten. Maar zij zochten ook naar nieuwe vormen van ondersteuning en nieuwe wegen om contact te maken met nieuwe doelgroepen. We zagen dat dit voor veel organisaties een zoektocht is. Limburg en Utrecht inventariseerden informele groepen en hun ondersteuningsbehoefte, waarvan de uitkomsten in 2024 verder verspreid worden.

3.5 Aandachtspunten bereik

We vroegen de organisaties naar leer- en aandachtspunten. Verschillende genoemde aandachtspunten gingen over samenwerking, de rol in de sector en de ondersteuning. Dat komt terug in het volgende hoofdstuk.

Gerealiseerd aanbod

Elke organisatie gaf een indicatie van in hoeverre de voorgenomen activiteiten uit de plannen zijn gerealiseerd. In grote lijnen was men hier positief over. Er is veel gerealiseerd. Bij enkele loopt een deel van de activiteiten door in 2024 en wordt een deel van het budget in 2024 nog verder gebruikt. In enkele gevallen maakten organisaties gedurende het project andere keuzes of werden activiteiten anders uitgevoerd.

Het vaakst noemden organisaties workshops, trainingen en procesbegeleiding (in aandachtsgebied toekomstbestendig organiseren). Het aantal dat ze wilden aanbieden was dan van tevoren hoger ingeschat dan wat uiteindelijk de werkelijkheid was. Dat had soms te maken met een (te) optimistische kijk op de tijd die het de organisatie kostte of met de verwachte belangstelling. In andere gevallen werden prioriteiten bijgesteld op basis van de gebleken behoefte. Meerdere organisaties noemden bredere bijeenkomsten die daarvoor in de plaats kwamen. Plein C noemde bijscholingsactiviteiten voor professionals die op basis van inventarisatie in het werkveld niet doorgingen en Cultuurkwadraat noemde een campagne voor branding die is vervangen door andere activiteiten. Bij koepels worden onder andere bredere PR-activiteiten, een sectorbrede kennisbank en activiteiten voor professionals genoemd die zijn vervangen of doorgeschoven naar 2024.

Bereik in de sector

Daarnaast gingen aandachtspunten over de interactie met het veld. Bij een aantal provinciale organisaties was de deelname soms lager dan verwacht. Huis voor de Kunsten constateerde dat dit van het onderwerp afhing: er was veel behoefte aan ondersteuning op het gebied van leden en vrijwilligers werven, maar voor een bijeenkomst over inclusie was het veel lastiger belangstelling op te wekken. Kunstloc merkte op dat het moeite kostte om in en met de gemeenten de amateurkunstorganisaties te bereiken. Hun aanbeveling lag in het persoonlijke contact. Voor Kultuurloket viel het op dat ondanks veel diepte-interviews de deelname aan workshops niet toenam. Dit was voor hen aanleiding om te kijken of de dienstverlening aangepast moest worden.

Bij de koepels benoemde Koornetwerk de uitdaging om het veelvormige netwerk goed te betrekken. Ook anderen benoemden het belang van samenwerking voor een goed bereik. STIDOC deed de suggestie voor een combinatie van live en online in het aanbod.

In aansluiting op het bereiken van de brede sector noemden organisaties dat zij nog beter konden aansluiten bij de behoeften en dat informele groepen nog beter in beeld kwamen.

Effect op de ondersteuning

4 Effect op de ondersteuning

Het primaire doel van de herstelsteun was om de amateurkunst(groepen) te versterken. Daarvoor werden 21 organisaties geactiveerd om zich daadwerkelijk in te zetten voor het deel van de sector waar zij zich op richten. Het kon niet anders dat de herstelsteun daardoor ook effect had op de ondersteuning zelf. We vroegen organisaties naar samenwerking, de effecten van de ondersteuning en aandachtspunten.

4.1 Samenwerking

De evaluaties laten zien dat de activiteiten vanuit de herstelgeldten flink wat samenwerkingen tot stand hebben gebracht. Daarbij lag de nadruk vooral op samenwerking in het eigen 'werkgebied' (provincie of discipline). Dat is ook begrijpelijk omdat voor elke organisatie de eerste aandacht uitging naar het herstel van amateurkunst(groepen) in het eigen werkgebied, daarbij wel met aandacht voor de 'brede sector'.

Provinciale instellingen werkten samen met een breed scala aan organisaties en professionals, veelal uit de cultuur, zoals culturele centra, bibliotheken en amateurkunstgroepen. Maar ook met landelijke organisaties als Rabo ClubSupport of andere provinciale organisaties. Het is goed om te zien dat in veel provincies de verbinding tussen de provinciale instelling, lokale ondersteuners, provinciale koepels, beleidsmedewerkers en gemeenten sterk is verbeterd. Dit lijkt goede kansen te bieden voor een structurele versterking van de ondersteuning in de komende jaren, als dit doorgezet kan worden.

De amateurkunstkoepels gingen binnen de eigen discipline en daarbuiten op zoek naar partijen om mee 'samen te werken'. Dat kon gaan om de organisatie van een activiteit (Fotobond, NOVA, STIDOC), om het ophalen van kennis (VAT/LOST en Danslink), om slagkracht te vergroten (FFGN), om overstijgende thema's te kunnen adresseren (KNN) of om verenigingen goed te kunnen bereiken (KNMO).

De samenwerking tussen provinciale ondersteuners en landelijke koepels was in het begin nog weinig aanwezig. De verschillen in werkwijzen en werkcapaciteit droegen eraan bij dat van een evenwichtige samenwerking nog weinig sprake was. Gaandeweg het traject kwam er meer kennismaking en uitwisseling tot stand en verwezen organisaties meer naar elkaar door. Onder andere KNMO zocht de samenwerking op met provinciale ondersteuners met het aanbod rond de bloeiende vereniging. Provinciale organisaties zochten elkaar in steeds grotere mate op voor kennisdeling, afstemming en/of samenwerking. Dit uitte zich in 1-op-1-gesprekken of werkbezoeken, een werkgroep op thema en gezamenlijke planvorming.

4.2 Effect op de eigen organisatie en ondersteuning

Provinciale instellingen

Bijna alle organisaties benoemen dat de activiteiten vanuit de herstelsteun een flinke impuls hebben gegeven aan wat ze voor het veld hebben kunnen betekenen.

Voor Huis voor de Kunsten was het effect groot: 'We hebben ons aanbod met de herstelsteun kunnen uitbreiden en doorontwikkelen en de samenwerking met partners in de provincie

versterkt.' De instellingen gaven met een paar concrete voorbeelden aan waardoor de aanpak werkte en wat het opleverde. Een deel van de provinciale instellingen ondersteunde het veld vanuit een tweedelijnsrol en anderen richtten zich direct op het amateurkunstveld zelf, afhankelijk van welke rol en opdracht zij in het veld hebben. Kunstlink Flevoland ondersteunde en stimuleerde in Flevoland de amateurkunst vanuit haar tweedelijns rol als kenniscentrum. Deze rol werd volgens de organisatie versterkt door de Herstelgelden. Kunstloc gaf aan dat ondersteuners beter wisten waarvoor ze bij Kunstloc terecht kunnen. Keunstwurk richtte zich meer direct op het veld.

Keunstwurk: 'Door de financiële impuls van dit project brachten we hernieuwde energie in het veld. Makers, kunstvakdocenten, dirigenten, regisseurs en bestuursleden hadden focus op wat wél mogelijk is.'

Een deel van de provinciale instellingen zette zich voor het eerst na een lange periode weer actief in voor de amateurkunst. Bij hen vroeg het ook om nieuwe kennismaking en oriëntatie, zoals in Zuid-Holland en Zeeland.

ZIMIHC: 'Het programma droeg bij aan de hernieuwde positionering van een provinciale aanpak binnen ZIMIHC.'

Bij alle provinciale instellingen is de verbinding met het veld, zowel met de amateurkunstgroepen als met samenwerkingspartners, flink versterkt.

Amateurkunstkoepels

Een belangrijke opbrengst voor de koepels was dat ze met de herstelgelden (en daarvoor de coronasteun) menskracht ter beschikking kregen om hun rol in sectorontwikkeling weer sterker op te pakken. Koornetwerk benoemde dat het meest expliciet.

Koornetwerk: 'Er kan meer gesteund worden op de inzet van professionele krachten en dat verlicht het bestuur. We hebben voor de hele sector activiteiten kunnen ontwikkelen met een lange ontwikkellijn. Activiteiten gelden als een voorbeeld en hebben zo een doorwerking op de hele sector. De zekerheid dat we ons kunnen laten vertegenwoordigen bij bijeenkomsten geeft rust in de werkorganisatie.'

Enkele kleinere beeldende koepels benoemden ook dat het voor een klein vrijwilligersbestuur flink extra werk kostte, maar dat het mogelijkheden heeft gecreëerd die anders niet gerealiseerd waren. Nieuwe (digitale) middelen zijn ingezet, nieuwe impulsen aan specifieke doelgroepen (KNMO) gegeven. Daarnaast droeg het bij aan visieontwikkeling.

Danslink: ‘Het heeft Danslink geholpen bij het formuleren van een visie voor de toekomst en nieuwe samenwerkingsmogelijkheden met andere partners binnen zowel de danssector als de amateurkunst in brede zin. Dat is uiteraard een voortdurend proces.’

Infrastructuur

De evaluaties geven aan hoe met de nieuwe samenwerkingen, activiteiten en zichtbaarheid ook de infrastructuur van ondersteuning is versterkt. In provincies als Noord-Brabant en Flevoland is de tweedelijnsrol verstevigd. Kunstloc droeg bij aan het versterken van gemeenten en de rol van lokale ondersteuners.

Cultuur Oost: ‘De herstelsteun heeft ervoor gezorgd dat Cultuur Oost in korte tijd een enorme spurt heeft kunnen maken als het gaat om het organiseren van een structuur die ondersteuning biedt aan cultuurbeoefening.’

Rijnbrink: ‘Met het project hebben we zowel de amateurkunst kunnen helpen als de provinciale infrastructuur kunnen versterken.’

Voor Kunst & Cultuur (Drenthe) bevestigden de herstelgelden dat de amateurkunst de afgelopen jaren te weinig aandacht heeft gehad als gevolg van de opdracht die Kunst & Cultuur had van de provincie. Dit vraagt wat hen betreft ook hernieuwde aandacht vanuit de provincie. Anderen benoemden dat de herstelgelden bijgedragen hebben aan weer een sterkere aandacht vanuit hun provincie voor de ondersteuning van amateurkunst, of dat amateurkunst nadrukkelijker in beeld is bij het schrijven van de provinciale cultuurnota.

Koepels benoemden dat de herstelsteun eraan bijdroeg dat ze hun rol in de ondersteuning weer beter op konden pakken. Circuspunt belichtte dat met de steun ook de erkenning van de waarde van disciplineondersteuning een impuls heeft gekregen. Het zette koepels weer in hun kracht en gaf hen de mogelijkheid om te professionaliseren.

Met name de provinciale instellingen signaleren ook het belang van een sterke lokale ondersteuning en een goede samenhang daarmee. Ze zagen het als onmisbare schakel en als aandachtspunt werd benoemd dat die ondersteuning er niet overal is en dat ze er ook voldoende tijd voor moeten hebben.

4.3 Aandachtspunten versterken ondersteuning

Veel organisaties benoemden het belang van continuïteit. Het versterken van ondersteuning en de verbinding met de amateurkunst vraagt tijd en een doorgaande inzet. Daarbij werd verwezen naar het Rapport Revitalisering Amateurkunst (BMC, 2021). Slagkracht en verbinding, zoals het rapport bepleit, kan enkel bewerkstelligd worden door geformaliseerde, structurele ondersteuning. De koepels benoemden de kwetsbaarheid door de vrijwillige inzet van bestuurders en dat er zekerheid nodig is om concrete plannen te kunnen maken, een infrastructuur te kunnen houden en samenwerkingen aan te kunnen gaan voor de lange termijn.

Bij koepels werd die continuïteit ook als wezenlijk gezien voor professionalisering van de landelijke sectorondersteuning, naast meer afstemming en samenwerking (efficiency).

De waarde van lokale ondersteuners, cultuurplatforms, cultuurverbinders en dergelijke kwam op verschillende plekken naar voren, met een pleidooi om te zorgen voor heldere rollen en

afstemming. Een aantal organisaties deed concrete aanbevelingen, zoals doorgaande aandacht geven aan online communities, zorgen voor één vindplek met kennis voor ondersteuners, lobbykracht van amateurkunstgroepen bevorderen en ruimte bieden aan experiment.

De wens werd uitgesproken om 'concrete resultaten te bereiken in Diversiteit & Inclusie, ook binnen de ondersteuningsstructuur'.

De organisaties zagen het belang van continuïteit richting gemeenten en lokale ondersteuning. Gemeenten zijn in beweging gezet. Nu zijn er betere afspraken nodig om ondersteuning te borgen.

Tot slot deden organisaties regelmatig het pleidooi om ervaringen en voorbeelden uit te wisselen en uit te dragen. Die verspreiding vraagt goede communicatie en marketing, zowel lokaal als provinciaal. Ze uitten de wens om inspiratie te krijgen van andere provinciale instellingen, maar ook voor 'landelijke kennis- en ervaringsuitwisseling, waarbij niet alleen (groot)stedelijke ervaringen worden uitgewisseld, maar ook de niet-(groot)stedelijke gebieden in beeld zijn'.

Kennisdeling en verantwoording van de herstelsteun

5 Kennisdeling en verantwoording van de herstelsteun

5.1 Kennisdeling door LKCA

In de periode voorafgaand aan de herstelsteun ontvingen de negen amateurkunstkoepels noodsteun in de coronaperiode. LKCA coördineerde inhoudelijk en stimuleerde kennisdeling. In afstemming met het Fonds voor Cultuurparticipatie, OCW en in overleg met de 21 organisaties die plannen voor herstelsteun maakten en uitvoerden, heeft LKCA ook in dit traject kennisdeling en samenwerking gefaciliteerd en gestimuleerd.

Een eerste ontmoeting tussen bestuurders van de koepelorganisaties en provinciale instellingen vond plaats op 5 juli 2022, deels online en deels live. De herstelsteun was in juni aangekondigd en het verzoek aan alle organisaties was uiterlijk 1 september 2022 een beknopt plan in te dienen. Een flinke uitdaging gezien de zomerperiode en nog extra voor de vrijwillige koepelorganisaties. In september bekeek en analyseerde LKCA alle plannen. De uitkomsten zijn gepresenteerd op de landelijke dag amateurkunstondersteuning op 23 september 2022.

Vier uitwisselingsbijeenkomsten

LKCA organiseerde vier uitwisselingsbijeenkomsten in november 2022 en in februari, juni en november 2023. Tijdens de bijeenkomsten ontmoetten de coördinatoren en projectleiders van provinciale instellingen en koepels elkaar. Met verschillende werkvormen, plenair en in groepen, werden de doelen en hoofdlijnen van de activiteiten gedeeld en werd verkend waar men van elkaar kon leren, of op elkaar aansluiten of mogelijk samenwerken. In een Teams-omgeving konden de organisaties elkaars plannen zien en verder uitwisselen.

In het begin was het wat aftasten, maar al snel kregen de verschillende partijen steeds meer zicht op elkaars waarde en plek in de ondersteuning. Het enthousiasme en de herkenning werd groter en gaandeweg kwam er meer samenwerking tot stand. Dat uitte zich in samenwerkingen tussen provinciale instellingen, tussen koepelorganisaties en ook onderling. In de evaluatie vroegen we naar de waarde die deze uitwisseling voor de organisaties had. De waarderingen liepen uiteen van waardevol en prettig tot van grote waarde en zeer nuttig en constructief. Voor de organisaties was het leren van elkaar en andere werkwijzen de grootste opbrengst. Twee provinciale instellingen benoemden ook de grote verschillen en fasen waarin organisaties voor de amateurkunst werken, wat gelijkwaardige uitwisseling lastiger maakte. Een derde bepleitte een verdiepingsslag om de opbrengst nog groter te maken.

De ontwikkeling die hierin gemaakt is, werd goed zichtbaar toen in 2022 een pilotregeling aangekondigd werd in het kader van het Nationaal Akkoord Amateurkunst. LKCA organiseerde voor deze pilotregeling een uitwisselingsbijeenkomst die goed werd bezocht en waar organisaties de basis legden voor waardevolle samenwerkingen en zelfs een aantal gezamenlijke plannen. Voor de pilotregeling in 2024 en 2025 verzorgt LKCA ook de kennisdeling in een 'ontwikkeltraject' en kunnen de deelnemers voortbouwen op de kennis en ervaring van de herstelsteun. Belangrijk aandachtspunt is daarbij dat van vijf van de provinciale instellingen de aanvraag niet in behandeling is genomen omdat het budgetlimiet ondertussen overschreden was.

5.2 Verantwoording door de organisaties

De financiële route van de herstelsteun verliep via het Fonds voor Cultuurparticipatie. Vanwege de bijzondere aard van de regeling was geen formele inhoudelijke en financiële verantwoording aan het Fonds nodig. De provinciale instellingen kregen hun beschikking op basis van hun plan van het Fonds voor Cultuurparticipatie. De route van de koepels liep via LKCA, net als bij de coronasteun. De inzet van sectorondersteuners die voor de koepels werkten verliep ook via LKCA. Met hen was regelmatig overleg en afstemming.

Van alle organisaties werd gevraagd uiterlijk 31 januari 2024 een evaluatie aan te leveren bij LKCA met de resultaten en een reflectie. De organisaties namen ook een beknopt overzicht op van de financiële middelen. In grote lijnen zijn de middelen besteed zoals voorgenomen. Enkele organisaties gaven aan dat een deel van de activiteiten doorloopt in 2024 en dat een deel van het budget in 2024 nog verder gebruikt wordt. In enkele gevallen werden gedurende het project andere keuzes gemaakt of werden activiteiten anders uitgevoerd.

De budgetten zijn ook bedoeld en gebruikt voor personele inzet. Voor de koepels was dit een belangrijke basis voor het uitvoeren van werkzaamheden en activiteiten, omdat koepels voor het grootste deel vrijwilligersorganisaties zijn. Dit gold ook voor provinciale instellingen die (nog) geen opdracht voor amateurkunst hebben. Over het algemeen is ook de menskracht ingezet als voorgenomen. Elke organisatie beschreef kort welk type medewerker is ingezet. Enkele provinciale instellingen gaven aan dat de inzet van eigen medewerkers groter was dan vooraf ingeschat.

Tot slot gaven alle organisaties aan de Fair Practice Code, de Code Diversiteit & Inclusie en de Governance Code Cultuur te onderschrijven en legden ze uit hoe ze die toegepast hebben. De ene organisatie was daar concreter in dan de andere. Dit kan bij volgende regelingen of de mogelijke route naar bestuurlijke afspraken over cultuurbeoefening weer aandacht krijgen.

Aanbevelingen voor bestuurlijke afspraken

6 Aanbevelingen voor bestuurlijke afspraken 2025

In de evaluatie stelden we ook de vraag: “Wat zou er absoluut in het Nationaal Akkoord Amateurkunst terecht moeten komen in 2025?”. Ondertussen weten we dat het de bedoeling is van OCW, IPO en VNG om voor 2025 bestuurlijke afspraken te maken over cultuurbeoefening met de intentie om verder te werken aan een nationaal akkoord in 2029. Dat laat onverlet dat de suggesties uit de evaluaties waardevol zijn om mee te nemen. In dit hoofdstuk voegen we ze samen in vier hoofdlijnen:

- 1 Amateurkunstbeoefening heeft als een vanzelfsprekende waarde voor mens en samenleving een plek in het akkoord.
Meerdere organisaties noemden dat de cultuurbeoefening en amateurkunst als ‘vanzelfsprekende waarde’ voor mensen en de samenleving in het akkoord terecht moet komen: ‘de waarde van amateurkunst op met name het gebied van sociale verbinding, positieve gezondheid en de kracht van de kunsten’, met ‘een integrale visie en aanpak op cultuurbeoefening’. Zij noemden ook de waarde om cultuurbeoefening al jong te stimuleren.
- 2 Een gezonde amateurkunstsector heeft een structurele, toekomstbestendige ondersteuning nodig in alle provincies en disciplines vanuit een langetermijnvisie.
In pleidooien van de meeste organisaties klonk door ‘dat een gezonde amateurkunstsector structurele ondersteuning nodig heeft vanuit een langetermijnvisie en perspectief’. Verschillende organisaties noemden daarbij ook wettelijke verankering en het pleidooi dat ‘de politiek’ (landelijk, provinciaal en lokaal) helder beleid voert op het faciliteren van de ondersteuningsstructuur. Daarbij benadrukten organisaties de belangrijke rol van zowel de lokale ondersteuning als van structurele (meerjarige) landelijke discipline- en sectorondersteuning. Regelmatig noemden de organisaties het belang van continuïteit.
- 3 Een krachtige, efficiënte ondersteuning vraagt om een heldere rol- en taakverdeling en om kennisdeling en samenwerking.
Zowel koepels als provinciale instellingen pleitten voor een heldere taak- en rolverdeling tussen lokaal, provinciaal en landelijk niveau. Daarbij dachten zij aan de verschillende ondersteuningslagen, maar ook aan de rollen en verantwoordelijkheden van bestuurslagen: ‘In elke gemeente moet er structurele ondersteuning worden aangeboden aan de lokale amateurkunstgroepen. Op regionaal en provinciaal niveau is het nodig dat een provinciale instelling de lokale ondersteuners voedt met kennis, kunde en een netwerk.’ En: ‘Helderheid over taken en rollen leidt tot synergie; als koepel kunnen we meer inzetten op nationale thema’s.’
Goede samenwerking, afstemming en met elkaar optrekken bleken daarbij belangrijk: “We pleiten voor samenwerking over de volle breedte: met andere koepels en met provinciale instellingen.’
- 4 Toegankelijke en vitale ondersteuning vraagt om nauwe aansluiting bij en meebewegen met het culturele veld.
Als laatste deden de organisaties nog aanbevelingen meer gericht op de inhoud van ondersteuning. Het is denkbaar dat die niet heel concreet in bestuurlijke afspraken terechtkomen, maar ze zijn wel belangrijk bij het doorontwikkelen van ondersteuning. Verschillende

aanbevelingen raakten aan 'meebewegen met het culturele veld'. Met de non-formals en het projectmatig werken; het zorgen voor subsidieregelingen en aanvraagprocedures die laagdrempelig en toegankelijk zijn; ondersteuning van (voldoende) professionals; de behoefte aan platforms en netwerkvorming; de aanpak van vrijwilligers in brede zin en aandacht voor vastgoed en ruimtes.

Bijlagen

Bijlage 1 Achtergronden van de herstelsteun

Het ministerie van OCW stelde in 2022 1,5 miljoen euro beschikbaar voor herstelsteun aan amateurkunstgroepen. Naast een voortzetting van de landelijke steun via koepels was er ook budget voor lokaal maatwerk via provinciale instellingen. Via de amateurkunstkoepels kwam 750.000 euro beschikbaar. Deze steun werd landelijk en disciplinegericht georganiseerd. De verdeling was naar rato van de verdeling van de noodsteun uit de coronaperiode. De overige 750.000 euro werd regionaal en lokaal georganiseerd via provinciale organisaties/steuninstellingen. Verdeling vond plaats op basis van een mix tussen inwoneraantal en aantal cultuurverenigingen.

Negen koepels en twaalf provinciale organisaties (zie tabel) zijn gevraagd om (samen met relevante partners) een beknopt plan te maken voor deze herstelsteun. LKCA maakte een analyse van de plannen die oktober 2022 werd gepubliceerd.

Provinciale organisaties	Koepelorganisaties
1. Kunst & Cultuur	1. Danslink
2. Kunstlink	2. Fotobond
3. Keunstwurk	3. Circuspunt
4. Cultuur Oost	4. Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland
5. CultuurLoket	5. KNMO
6. Huis voor de Kunsten Limburg	6. Koornetwerk Nederland
7. Kunstloc Brabant	7. LOST en Stichting Visie Amateurtheater (VAT)
8. Plein C	8. NOVA
9. Provincie Overijssel	9. STIDOC
10. ZIMIHC	
11. Cultuurkwadraat	
12. Kunstgebouw	

In het najaar van 2022 voegde OCW aan de beschikbare middelen nog 680.000 euro toe, ook verdeeld over de koepels en provinciale instellingen. Het totale bedrag van de herstelsteun kwam hiermee uit op ruim 2 miljoen euro. De organisaties kregen de mogelijkheid om hun plannen intensiever en over een langere periode uit te voeren. De budgetten werden eind 2022 uitgekeerd en konden besteed worden in de periode t/m december 2023, met eventueel een kleine uitloop in 2024. De budgetten varieerden van 27.000 – 175.000 euro voor de provinciale organisaties en van 65.000 – 300.000 euro voor de koepels.

LKCA droeg bij aan de afstemming tussen de sectorondersteuners die voor de koepels werkten en zorgde voor kennisuitwisseling tussen alle organisaties met vier bijeenkomsten in 2022 en 2023.

Vanwege de bijzondere aard van de regeling was geen formele inhoudelijke en financiële verantwoording aan het Fonds voor Cultuurparticipatie nodig. Wel werd alle organisaties gevraagd uiterlijk 31 januari 2024 een evaluatie aan te leveren bij LKCA.

Bijlage 2 Format evaluatie herstelsteun

Context

Het ministerie van OCW stelde in 2022 via het Fonds voor Cultuurparticipatie budget beschikbaar aan twaalf provinciale organisaties en negen landelijke amateurkunstkoepels voor herstelsteun aan amateurkunstgroepen (verenigingen en anders georganiseerde/informele verbanden). De looptijd van de herstelsteun was van de tweede helft van 2022 t/m december 2023. Alle organisaties maakten een plan op basis van de Kaders voor Herstelsteun en leverden in januari 2024 een rapportage over het project aan bij LKCA.

Format evaluatie

In de evaluatie wordt gevraagd om een beknopte weergave van en reflectie op de (beoogde) resultaten van de herstelsteun van in totaal 3-5 A4. Het ingediende plan van je organisatie, de kaders voor herstelsteun en de beschikking van het Fonds voor Cultuurparticipatie (voor provinciale organisaties)/ de samenwerkingsovereenkomst met LKCA (voor koepels) zijn daarvoor het uitgangspunt.

Daarnaast heb je de gelegenheid om gedachten en wensen voor de toekomst aan te geven.

Termijn

De rapportage wordt gevraagd uiterlijk 31 januari 2024 bij LKCA, t.a.v. pietroorda@lkca.nl.

0. Gegevens Naam organisatie Naam invuller / contactpersoon Contactgegevens
1. Resultaten project <i>Beschrijf beknopt welke doelen, resultaten en activiteiten je hebt beoogd in je plan en hoe en in hoeverre je die hebt gerealiseerd (0,5-1 A4)</i> a Wat zijn de belangrijkste resultaten en activiteiten die in het plan zijn beschreven en aan welke inhoudelijke aandachtsgebieden hebben ze bijgedragen? b In hoeverre zijn de beoogde resultaten behaald? c Welke beoogde resultaten zijn (nog) niet behaald en wat was daarvoor de reden? d Zijn er activiteiten die nog doorlopen of doorwerken in 2024? Voor de herstelsteun zijn zes inhoudelijke aandachtsgebieden benoemd: Imago en zichtbaarheid; herstel artistiek; toekomstbestendig organiseren; versterken professionals/kader; diversiteit en inclusie; verbinding, ontmoeting en samenwerking.
2. Effect op amateurkunstgroepen <i>Beschrijf beknopt wat het effect was van de activiteiten op de amateurkunstgroepen, eventuele andere doelgroepen en de brede sector (1 A4)</i> a Hoe hebben de activiteiten amateurkunstgroepen (en andere doelgroepen) in je werkgebied geholpen bij hun uitdagingen en geholpen om vitaler te worden? b Hoe groot (noem ongeveer aantallen) is het bereik geweest van de activiteiten? c In hoeverre is de 'brede sector' (gezien vanuit jouw organisatie) bereikt? d Kun je enkele concrete voorbeelden noemen van amateurkunstgroepen en wat het hun

<p>heeft opgeleverd? (als mogelijk met een concrete uiting, citaat o.i.d.)</p>
<p>3. Menskracht en budget <i>Beschrijf beknopt hoe de begroting en beoogde menskracht is ingezet en gerealiseerd (0,5-1 A4)</i></p>
<p>a Zijn de budgetten gerealiseerd en ingezet volgens plan? Geef een beknopt overzicht van begroting en realisatie en toelichting op eventuele afwijkingen. b Hoe is de voorgenomen menskracht ingezet in het project? c Hoe zijn de 3 codes (Diversiteit&inclusie, Fair Practice, Governance Code Cultuur) toegepast?</p>
<p>4. Samenwerking <i>Beschrijf beknopt met welke organisaties is samengewerkt en wat dat heeft opgeleverd (0,5 A4)</i></p>
<p>a Met welke organisaties in je werkveld en daarbuiten is samengewerkt? b Wat heeft dit opgeleverd en wat waren aandachtspunten? c Wat was de waarde van de uitwisseling met andere organisaties, o.a. in de uitwisselingsbijeenkomsten die LKCA organiseerde?</p>
<p>5. Reflectie en vooruitblik <i>Beschrijf beknopt hoe je terugkijkt op het project, wat leerpunten waren en hoe je vooruitkijkt naar de toekomst (0,5-1 A4)</i></p>
<p>a Welk effect of resultaat heeft de herstelsteun of het project op jullie eigen organisatie en op jullie ondersteuning van de amateurkunst gehad? b Wat heb je geleerd van de activiteiten of het project? c Wat zijn belangrijke aandachtspunten of onderwerpen om in de komende jaren de ondersteuning van amateurkunstgroepen verder te versterken en de samenhang en samenwerking in ondersteuning (landelijk, provinciaal, lokaal) te vergroten? d Wat zou er absoluut in het Nationaal Akkoord Amateurkunst terecht moeten komen in 2025? e Zijn er nog andere onderwerpen die je voor deze evaluatie of voor doorontwikkeling van amateurkunstondersteuning van belang vindt?</p>

Colofon

Evaluatie herstelsteun amateurkunst 2022-2023

De opbrengsten en aandachtspunten voor de toekomst

Auteurs

Hans Noijens en Piet Roorda

Met medewerking van

Lindy van den Boomen, Arno Neele en Nicole Stellingwerf

Eindredactie

Anouk Witte

Beeld

Stockfoto's en pag. 15 Flickr (Orkesta Popular San Bomba en el Pabellón Somos Cultura)

Uitgever

LKCA

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

©LKCA Utrecht, april 2024

LKCA

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA | Lange Viestraat 365 | Postbus 452, 3500 AL Utrecht | +31 30 711 51 00 | www.lkca.nl | info@lkca.nl